

Тема 4. Національний ринок праці. Зайнятість та безробіття

- 1. Ринок праці: механізм функціонування та теоретичні концепції.**
- 2. Зайнятість і безробіття: сутність, види та показники.**
- 3. Соціально-економічні наслідки безробіття. Державна політика зайнятості.**

1. Ринок праці: механізм функціонування та теоретичні концепції.

Ринок праці - це економічне середовище, в якому в результаті конкуренції між економічними агентами через механізм попиту та пропозиції встановлюється, визначений обсяг зайнятості та рівень оплати праці.

Функції ринку праці:

- 1) соціальна, що враховує забезпечення оптимального рівня доходів і добробуту людей, нормального рівня відтворення виробничих здібностей виробників;
- 2) економічна, що передбачає раціональне залучення, розподіл, регулювання та використання праці;
- 3) стимулююча, що враховує конкурентоспроможність його учасників, підвищення зацікавленості у високоефективній праці, підвищенні кваліфікації та зміні професій.

Пропозиція робочої сили визначається сукупністю різних факторів рівнем заробітної плати, культурою, релігією, податковою системою, рівнем профспілкового захисту.

Попит на робочу силу виявляється в потребі роботодавців мати необхідну кількість та якість найманої робочої сили для виробництва продукції та визначається двома основними факторами:

- загальним рівнем сукупного попиту в національному господарстві
- технічним оснащенням виробництва.

Існує декілька теорій, які пояснюють механізм функціонування ринку праці.

- ✓ *Класична модель*
- ✓ *Кейнсіанська теорія*
- ✓ *Теорія гнучкого ринку*

Класична модель:

Структурні зрушення в економіці можуть привести до нестачі робітників певних професій і певного рівня кваліфікації. Досить часто виникає неврівноваженість вільних робочих місць та наявної робочої сили на певній території. Тому на цьому ринку може виникати конкуренція не тільки з боку робітників, але й з боку роботодавців, які за рахунок більш високої заробітної плати намагаються залучити найбільш кваліфікованих і досвідчених спеціалістів в той же час як загальний попит на робочу силу може навіть знижуватись.

Неокласична модель ринку праці

Підприємства **визначають попит** на робочу силу на основі зіставлення приросту витрат на працю з приростом доходу (вигодою від використання праці): $W * \Delta L \leq P * \Delta Y$, де

$W * \Delta L$ – приріст витрат на оплату праці,

$P * \Delta Y$ – приріст виручки від реалізації продукції

Максимізація прибутку можлива за умови:

$$\frac{P * \Delta Y}{\Delta L} = W, \text{ де}$$

$\frac{P * \Delta Y}{\Delta L}$ – вартість граничної продуктивності праці,

W – граничні витрати на заробітну плату (номінальна заробітна плата одного працівника)

Умова максимізації прибутку з урахуванням **реальної заробітної плати**:

$$\frac{P * \Delta Y}{\Delta L} : P = W : P,$$

$\Delta L = \frac{\Delta Y}{W/P}$ } – попит на працю обернено залежний від реальної заробітної плати і прямо залежний від попиту на продукцію.

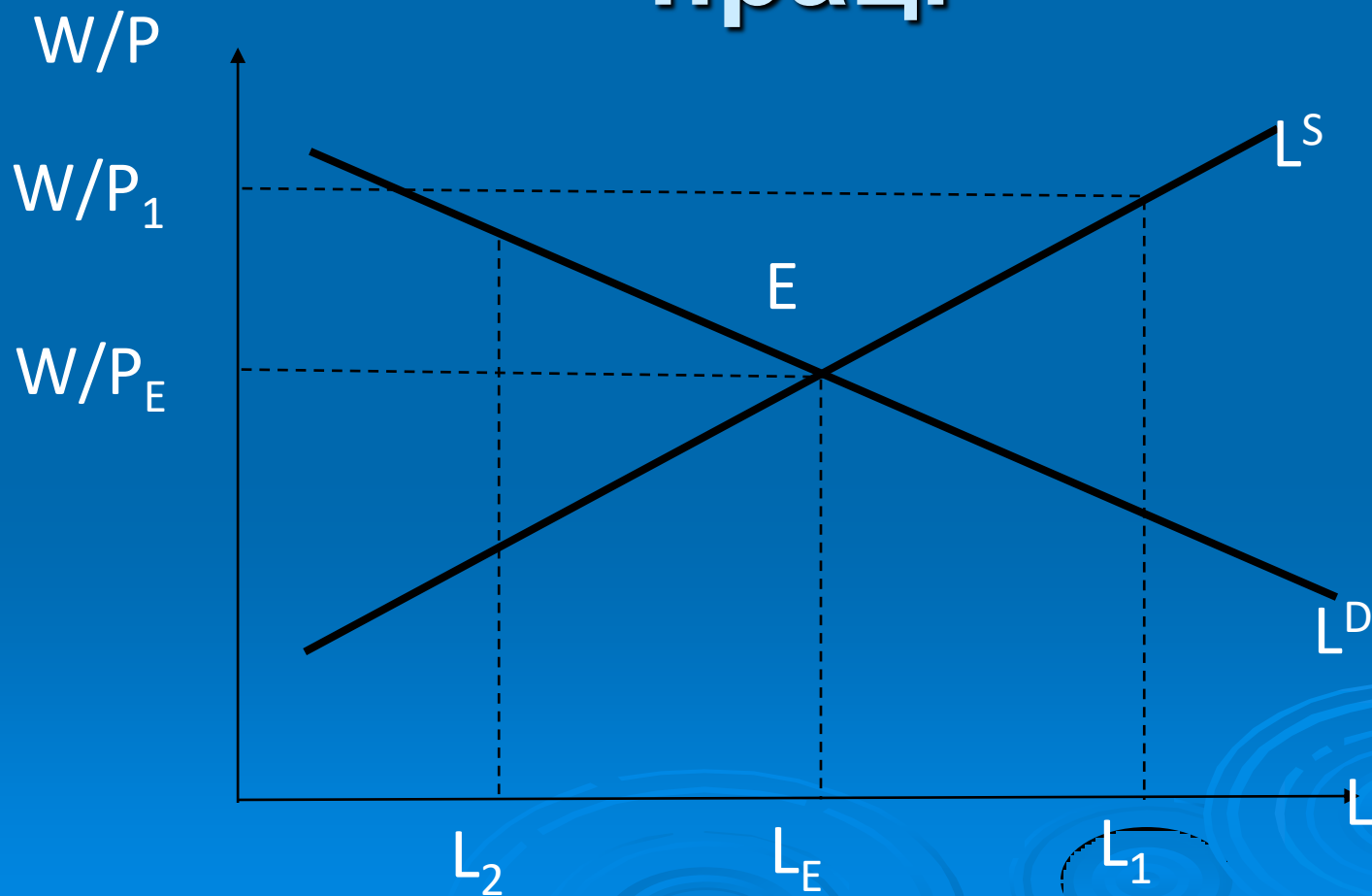
Попит на працю є спадною функцією від реальної заробітної плати:

$$L^D = f(W/P)$$

Пропозиція праці є зростаючою функцією від реальної заробітної плати:

$$L^S = f(W/P)$$

Графічна інтерпретація неокласичної моделі ринку праці

Кейнсіанська теорія:

Спирається на твердження про негнучкість, особливо до зниження заробітної плати в короткостроковому періоді.

Кейнс підкреслював:

- 1) на практиці дуже важко знизити заробітну плату;
- 2) існують сумніви, що зниження заробітної плати найсправді може бути ефективним засобом проти безробіття;
- 3) безробіття виникає як перевищення його фактичного рівня над природною нормою внаслідок дефіциту попиту, і тому для його ліквідації держава має проводити політику стимулювання сукупного попиту.

Кейнсіанська модель ринку праці

Попит на працю **не залежить** від заробітної плати, оскільки вона є **негнучкою** в короткостроковому періоді.

Попит на працю залежить від **сукупного попиту**.

Гранична продуктивність праці використовується для визначення **верхньої межі** заробітної плати:

$$L^D = f(AD).$$

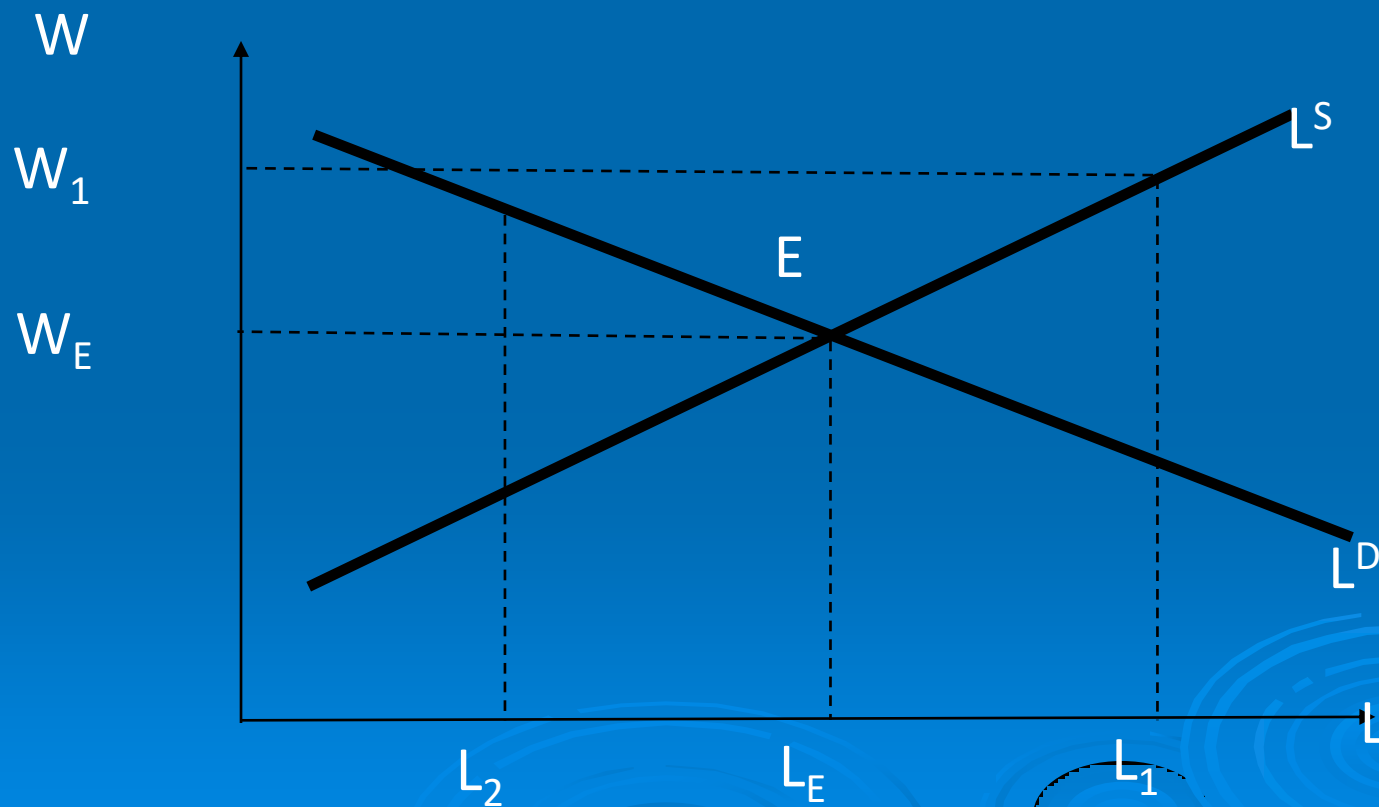
Визначення функції пропозиції праці спирається на **номінальну** заробітну плату:

$$L^S = f(W)$$

Виникнення безробіття пояснюється **дефіцитом сукупного попиту**.

Заробітна плата неспроможна у короткостроковому періоді врівноважувати ринок праці і забезпечувати досягнення повної зайнятості. Неповна зайнятість долається збільшенням сукупного попиту.

Графічна інтерпретація кейнсіанської моделі ринку праці

Теорія гнучкого ринку:

Вважає основною

причиною

виникнення

безробіття

невідповідність

кваліфікаційної та

галузєвої структури

попиту структурі

пропозиції робочої

сили.

Ліквідація безробіття потребує усунення вказаної невідповідності за рахунок:

- підвищення гнучкості самого ринку праці завдяки вдосконаленню системи перепідготовки і підвищення кваліфікації;
- підвищення ефективності і мобільності служб зайнятості та створення механізмів фінансування територіального переміщення працівників;
- зниження ступеня регламентації ринку праці, застосування гнучких та індивідуалізованих форм зайнятості, таких як короткострокові контракти, неповна зайнятість, надомна праця та ін.

2. Зайнятість і безробіття: сутність, види та показники.

Населення

Працездатного віку

Непрацездатного віку

Працездатне

Непрацездатне

Економічно активне або
Робоча сила (L)

Економічно неактивне
працездатне

Особи поза робочою силою
або

Економічно неактивне
населення

Зайняті

Безробітні

Показники стану ринку праці:

- Рівень зайнятості = $\text{зайняті} / \text{доросле населення} * 100\%$
-
- Рівень безробіття = $\text{безробітні} / \text{робоча сила} * 100\% = U / L * 100\%$
-
- Коефіцієнт участі в робочій силі = $\text{робоча сила} / \text{доросле населення (працездатного віку)} * 100\%$
-
- **Повна зайнятість:** Попит на робочу силу = пропозиції робочої сили
-
- Повна зайнятість $\neq$ відсутності безробіття
-
- **Природне безробіття** – рівень безробіття, який існує в ситуації повної зайнятості, тобто в умовах рівноваги на ринку праці.
-
- **Повна зайнятість:**
- Фактичне безробіття = природному безробіттю
- Фактичний ВВП = потенційному ВВП

Способи підрахунку природного рівня безробіття

Середньорічне
безробіття за
тривалий час

Такий рівень
безробіття, що
не прискорює
інфляцію

Такий рівень, коли
кількість звільнених
дорівнює кількості
працевлаштованих
(стаціонарний стан
ринку праці)

$$S*U = f*E$$

Види безробіття

Фрикційне

Неминуче явище.

Причина – пошук першої роботи або короткостроковий «стан між роботами».

Структурне

Неминуче явище.

Причина – структурні диспропорції на ринку праці.
Відносно тривале.

Циклічне

Періодичне явище.

Причина – економічний спад, скорочення сукупного попиту та/або сукупної пропозиції.

3. Соціально-економічні наслідки безробіття. Державна політика зайнятості.

Чинники безробіття

Чинники природного безробіття

Допомога по безробіттю:

Коефіцієнт
заміни = $\frac{\text{Дохід в умовах безробіття}}{\text{Дохід в умовах зайнятості}}$

Демографічні зміни у складі робочої сили

Діяльність державних служб зайнятості

Чинники циклічного безробіття

Закони про мінімальну заробітну плату

Вплив профспілок на заробітну плату

Ефективна заробітна плата

Наслідки природного безробіття

Необхідність витрат
(часу) на пошук
найефективніших
варіантів застосування
своєї робочої сили

Сприяння
підвищенню
продуктивності праці
та збільшенню
обсягів виробництва

Втрати від циклічного безробіття

Для підприємств

Скорочення обсягів виробництва і прибутків

Для державного бюджету

- Скорочення надходжень від підприємств та працівників;
- Зростання виплат по безробіттю

Для безробітних

- Втрата заробітної плати;
- Зниження кваліфікації;
- Психологічні травми;
- Підвищення захворюваності;
- Криза родини тощо

Закон А.Оукена

$$Y^* - Y_{\text{факт}} = \beta(U_{\text{факт}} - U^*)$$

де:

$Y^* - Y_{\text{факт}}$ – ВВП-розрив,

β – коефіцієнт чутливості ВВП до циклічного безробіття (коефіцієнт Оукена),

$U_{\text{факт}}$ – фактичний рівень безробіття,

U^* – приведений рівень безробіття.

$$\beta \approx 2,5-3\%$$

β показує, наскільки процентів фактичний ВВП менший від потенційного, якщо фактичне безробіття перевищує природний рівень на один процентний пункт.

Державне регулювання ринку праці охоплює такі напрямки:

- ❑ по-перше, працевлаштування безробітних і організація системи підготовки та перепідготовки кадрів;
- ❑ по-друге, стимулювання гнучкого ринку праці;
- ❑ по-третє, правове забезпечення ринку праці;
- ❑ по-четверте, соціальний захист безробітних.

Заходи держави по регулюванню ринку праці покликані реалізувати державну політику зайнятості. Реалізація цієї політики передбачає різнобічні заходи.

Прямі заходи:

- ❖ створення нормативно-правового поля функціонування ринку праці, націленого на нормативне регулювання умов найму робітників та використання праці;
- ❖ створення державної служби зайнятості, яка сприяє безробітним у пошуках роботи, а роботодавцям – у пошуку робітників з відповідною кваліфікацією для зайняття вакансії;

- ❖ стимулювання створення нових робочих місць та заходи по збереженню та підвищенню рівня зайнятості на існуючих підприємствах;
- ❖ створення державного фонду сприяння зайнятості населення, який у встановленому законодавством порядку акумулює фінансові кошти, необхідні для реалізації відповідних заходів;
- ❖ структурну політику, націлену на розвиток і підтримку певних галузей та регіонів.

Непрямі заходи:

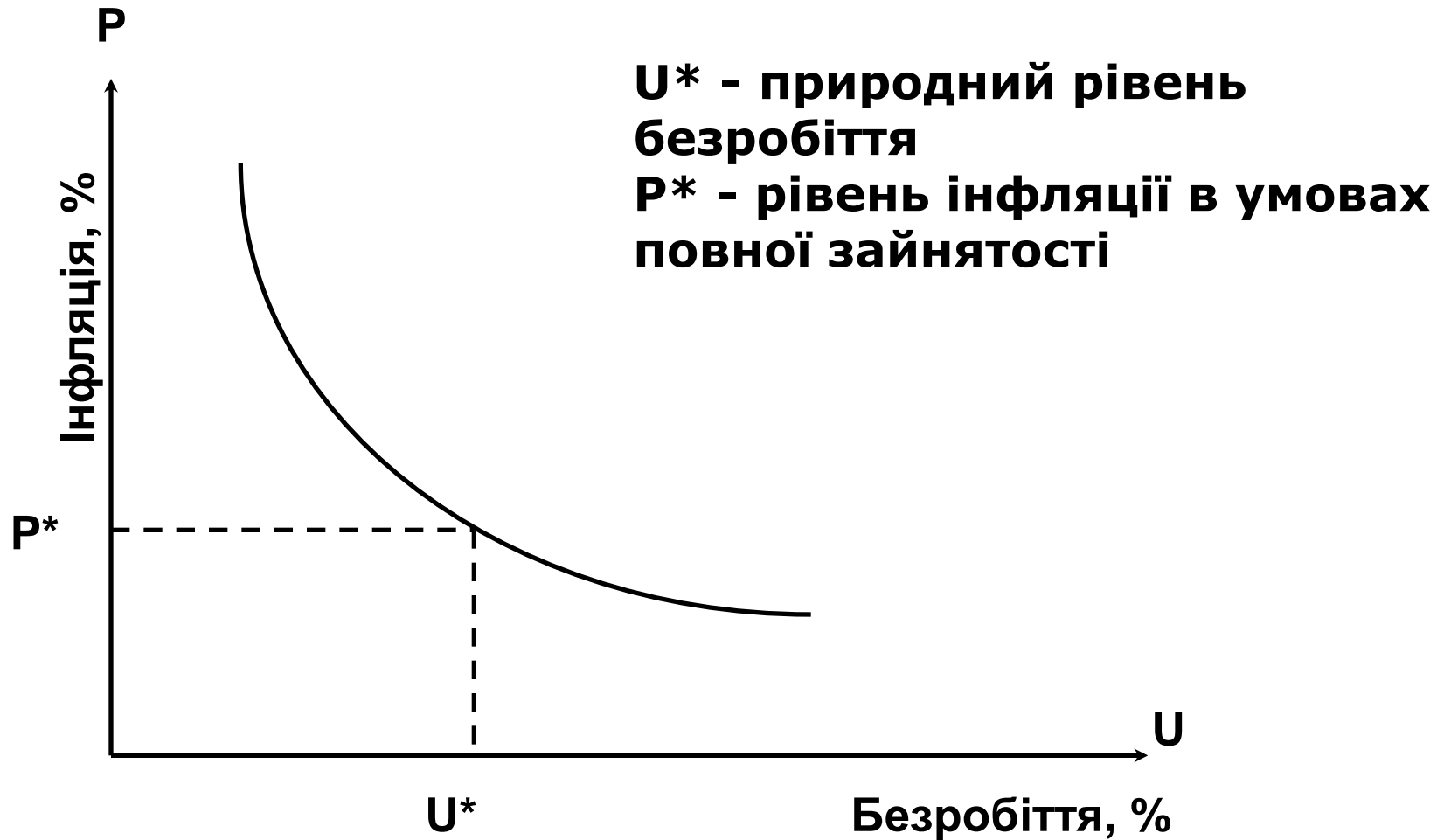
❖ заходи по підтримці на достатньому рівні сукупного попиту засобами монетарної, бюджетної та фінансової політики.

- Австралійський економіст Р. Філіпс, дійшов висновку, що інфляція і безробіття пов'язані зворотною залежністю. Графічна інтерпретація цієї залежності отримала назву **кривої Філіпса**.

Крива Філіпса у короткостроковому періоді

Довгострокова крива Філіпса

- Модель кривої Філіпса не може пояснити стагфляцію, яка реально розвивалась в різних країнах і свідчила про удосконалення взаємозв'язку між зайнятістю та інфляцією та необхідність інших підходів до теоретичного аналізу цього зв'язку.
- Такий підхід був знайдений в межах концепції природної норми безробіття та розрізнення коротко- і довгострокової кривої Філіпса з використанням **теорій адаптивних та раціональних очікувань**. Ці теорії є неокласичними за своєю суттю і спираються на положення про те, що в довгостроковому періоді економіка (стало) перебуває в стані повної зайнятості, який передбачає наявність (неминучість) природного безробіття. Якщо з часом величина природного безробіття зростає, а уряд розцінює підвищення безробіття як циклічне і вживає стимулюючі заходи, це викликає інфляцію.

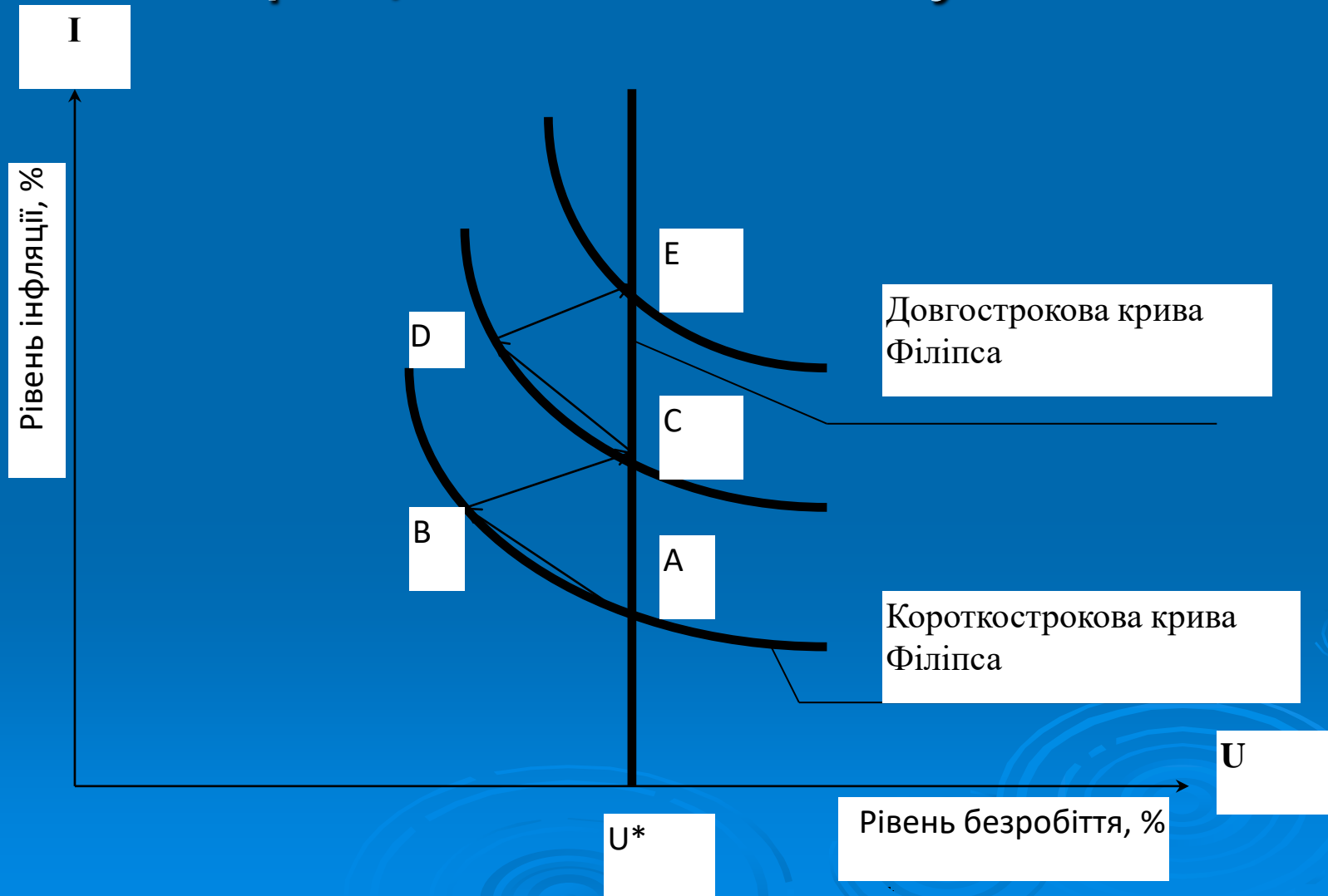
Довгострокова крива Філіпса

- Теорія адаптивних очікувань, що розроблена американським економістом М. Фрідменом відбиває той факт, що люди оцінюють можливий рівень інфляції в майбутньому, виходячи з поточних і попередніх тенденцій в динаміці цін, і використовують цю оцінку при формуванні вимог до номінальної заробітної плати з метою збереження існуючого рівня реальної зарплати. Відхилення реального рівня інфляції від очікуваного створює умови збереження альтернативи між інфляцією та безробіттям у короткостроковому періоді. Але короткострокова крива Філіпса постійно зміщується вправо. Це пояснюється тим, що економіка повертається до природного рівня безробіття, але за вищого рівня цін у зв'язку з тим, що саме очікування викликають інерційну інфляцію.

Довгострокова крива Філіпса

- Згідно з теорією раціональних очікувань інфляційні очікування суб'єктів ринку ґрунтуються на реалістичному розумінні механізмів функціонування ринкової економіки, чинників інфляції, насамперед заходів уряду по реалізації економічної політики. Вимоги до номінальної заробітної плати, що ґрунтуються на раціональних, а тому реалістичних очікуваннях, дають змогу утримати досягнутий рівень реальної заробітної плати. Тому питомі витрати на виробництво у реальному вираженні не скоротяться, прибутки не зростуть, виробництво не матиме стимулів до розширення, і не відбудеться скорочення безробіття навіть у короткостроковому періоді як первинна реакція на стимулюючі заходи уряду.
- Графічна інтерпретація адаптивних та раціональних очікувань виявляє **довгострокову криву Філіпса** як вертикальну лінію, що показує відсутність впливу інфляції на рівень безробіття.

Графічна інтерпретація адаптивних та раціональних очікувань

**Економічна нерівність.
Крива Лоренца.
Коефіцієнт Джині.
Індекс злиденності.**

Рівень життя – це соціально-економічна категорія, що характеризує рівень задоволення фізичних соціальних потреб людей.

Для ринкової системи характерною є нерівність, тобто **диференціація доходів.**

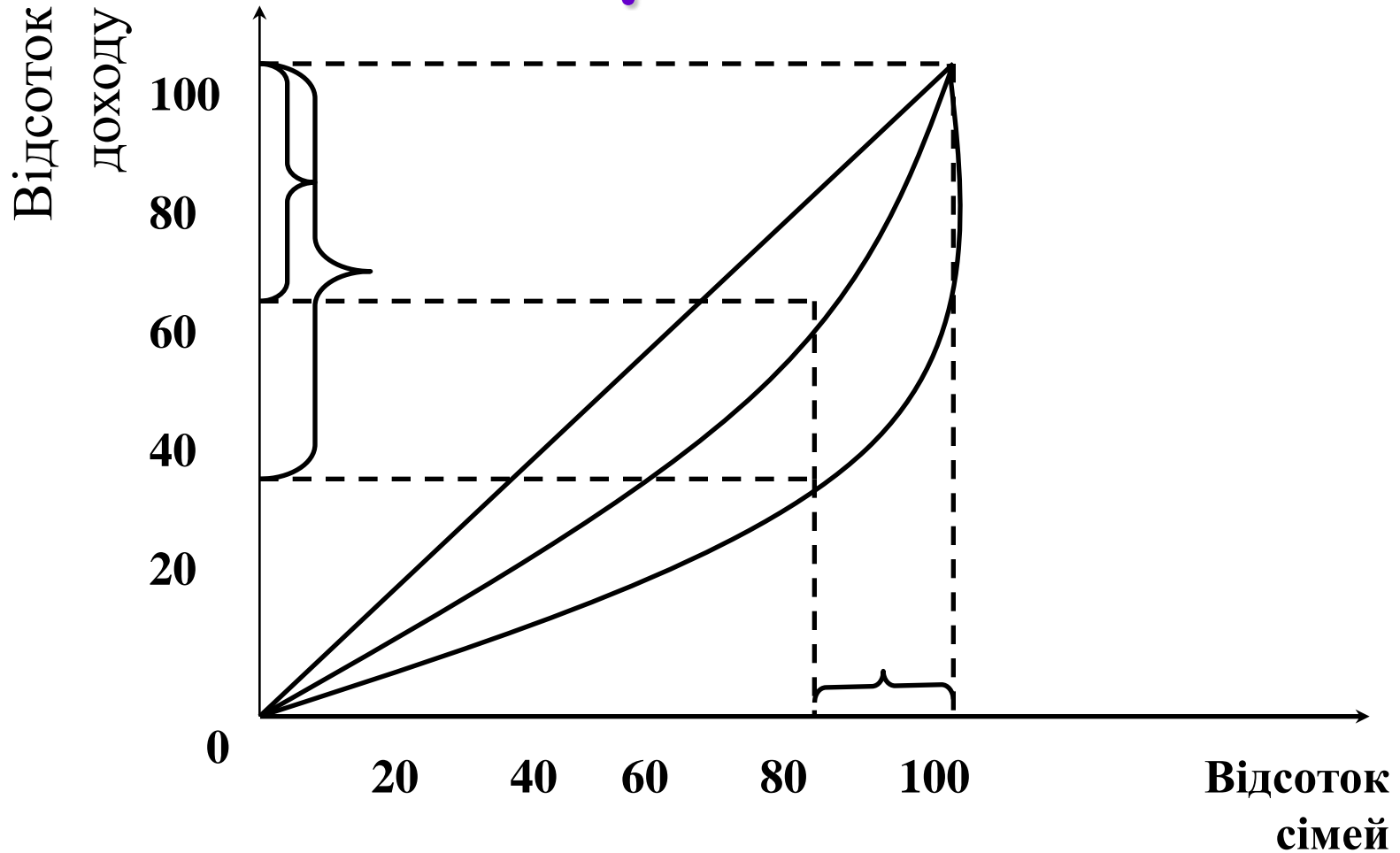
Вона виникає внаслідок **ряду причин.**

По-перше, це розбіжності у рівні кваліфікації та трудового внеску робітників у створення ВВП.

По-друге, нерівність у доходах породжується майновою нерівністю, наявністю чи відсутністю у власності капіталу.

По-третє, на диференціацію доходів впливає політика держави і макроекономічне регулювання процесу диференціації доходу.

Для визначення ступеня нерівності доходів використовують криву Лоренца:

Чим більше ділянка між бісектрисою та кривою Лоренца, тим більше ступінь нерівності доходів. Щоб визначити ступінь нерівності в доходах, використовують коефіцієнт Джині, який розраховується за формулою:

$$G = 110 - 0,2 \sum_{i=1}^K dHy_i, \text{ де}$$

dHy_i – частка i -ої групи в загальному обсязі доходів.

Розглядаючи проблему нерівності доходів і бідності певної частини населення, слід згадати ще один показник: "індекс злиденності", який являє собою суму рівнів інфляції та безробіття, як двох основних показників макроекономічної нестабільності.

Відповідно до міжнародних стандартів основними

показниками бідності вважаються:

- ✓ рівень бідності (частка населення, у яких в середньому на душу сукупні витрати в місяць нижче встановленої грані бідності);
- ✓ межа бідності (визначається як 75% медіанного рівня сукупних в середньому на душу витрат в місяць);
- ✓ глибина бідності - це ступінь відхилення величини витрат бідного населення від встановленої межі бідності.

Виходячи з прямих оцінок бідності, вважається, що в Україні близько чверті населення відноситься до бідного. В той же час, за даними офіційної статистики, частка населення в середньому на душу рівнем сукупних витрат нижче за прожитковий мінімум в 2000 році складала 84,9%, в 2003 — 83,4%, в 2004 — 73,8%.

В Україні існує специфічний феномен - **працюючі бідні**. У всіх країнах, що нормально розвиваються, наявність роботи завжди є гарантом процвітання, пристойного доходу. У нашій країні, навіть працюючи, можна перебувати в бідності.

Причини бідності:

1. Ліквідація робочих місць.
2. Деградація і навіть руйнування житлового фонду країн і інфраструктури ЖКХ.
3. Згасання трудової і життєвої мотивації, зниження кваліфікації працівників.